

Groene en zwarte specht. Vogels van het jaar 2011

Ook nu, in het winterse kale bos, hoor je van tijd tot tijd een van onze beide grote spechten, want hun geluid draagt ver.

Als typische standvogels zijn ze ook 's winters in hun territorium te vinden. Het zijn goed herkenbare vogels en er was zeker een reden om ze eens onder de loop te nemen als vogel van het jaar. Tenslotte is de groene specht een soort van de Rode Lijst, waar hij is opgenomen in de categorie kwetsbaar. Wat voor rol speelt het Gooi voor het voortbestaan van de groene specht? Hoe staat het er voor met de zwarte specht, die we in alle grotere bosgebieden wel regelmatig op afstand horen kunnen? Deze soort nestelt in het Gooi per saldo in een beperkt aantal. Een jaar of twintig geleden was hij hier nog behoorlijk zeldzaam!!

Henri Wijsman

Waarnemers en methode

Er zijn heel wat waarnemingen binnengekomen, maar beduidend minder dan bijvoorbeeld bij de boomklever in 2009. In de loop van het jaar nam het aantal nog wat af (tabel 1). Dick Jonkers gaf in 1993, toen de groene specht Vogel van het jaar was, een analyse van de waarnemingen die ik alleen

maar kan onderschrijven. Aan het einde van de winter, de periode van paarvorming en territorium afbakenen, gaan ook juist de mensen er goedgemutst op uit. De activiteit van de spechten in maart en april neemt enorm toe, daarna neemt die in mei en juni af en ze vallen minder op (3).

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov
groene specht	6	11	44	28	15	9	7	25	8	34	5
zwarte specht	7	15	74	26	13	5	2	1	4	12	1

Tabel 1. Waarnemingen per maand van zwarte en groene specht in 2011 (gecombineerd van de Vogelwerkgroep en van Waarneming.nl)

Het aantal waarnemingen van de zwarte specht komt in grote lijnen wel overeen met dat van de groene, behalve dat er in maart véél meer en na juli veel minder waarnemingen zijn gedaan. Alles bij elkaar zijn er niet veel minder waarnemingen van de zwarte specht gemeld dan van de groene specht. De opleving in oktober kan verklaard worden door waarnemingen op de trektelpost in het Corversbos en door meer wandelen in het najaar met de mooie herfstkleuren. De waarnemingen waren verspreid over de kern van het Gooi, dus over de diluviale zandgronden. Het is enigszins moeilijk met de aantallen in de broedperiode de aantallen nesten te bepalen. Tegenwoordig hebben we de criteria van het Broedvogel Monitoring Project van SOVON, die bedoeld zijn om inventarisaties te standaardiseren. Hierdoor wordt het mogelijk om resultaten van inventarisaties met elkaar te vergelijken. In een beperkt terrein worden dan bijvoorbeeld om de veertien dagen rondes gelopen.

De waarneming van één groene specht tussen 1 maart en 1 juni is voldoende voor het vaststellen van één territorium. Eén kilometer verderop kan het territorium van de volgende zitten.

We komen dan uit op een aantal van twintig territoria voor de groene specht in het Gooi plus twee territoria in de Vechtstreek. Bij de zwarte specht moeten tussen 15 maart en 20 juni twee waarnemingen verricht worden met een verschil van minimaal tien dagen; de fusieafstand tussen territoria is bij deze soort 600 m.

Nu is lang niet in alle gevallen een bezoek na meer dan tien dagen nog eens herhaald. Hoewel er dus wat haken en ogen aan zitten, geef ik een kaartje van de zekere waarnemingen van de zwarte spechten die op de genoemde afstand zitten van de volgende; het resultaat is veertien territoria. Daar komen er nog enige bij, want waarnemingen van paartjes op De Beek en in 's-Graveland en van waarnemingen in Einde Gooi en het Cronebos

hebben betrekking op terreinen waar voortplanting in 2011 of in 2010 is vastgesteld. In het Spanderswoud werd een paartje gezien op veel meer dan 600 m van het dichtstbijzijnde territorium. Van de vele waarnemingen van zwarte spechten in de broedtijd zal toch wel de helft op een extra territorium slaan. Aldus zou je uitkomen op een getal van tegen de 24 territoria. Ja, of de actie met de groene en de zwarte specht als Vogels van het jaar werkelijk een groot publiek warm heeft gemaakt betwijfel ik wel. Uiteindelijk kwam meer dan een derde van alle waarnemingen van slechts twee waarnemers!

Groene specht

Er zijn in het Gooi al heel wat eerdere tellingen verricht. De groene specht was vogel van het jaar in 1993. De reden daarvoor was dat men in 1992 het idee had dat de aantallen fors aan het teruglopen waren. In 1993 werd er echter een flink aantal vastgesteld (3). In 44 kilometerhokken werden groene spechten gezien; maar om het aantal territoria te bepalen moet je echt die groene specht die in de winter gezien werd bij de pier van Huizen niet meetellen! We kunnen proberen de waarnemingen van toen te herleiden tot 'broedgevallen' en komen dan op ruim dertig territoria. Nu in 2011, als je de bestanden van de Vogelwerkgroep en Waarneming.nl

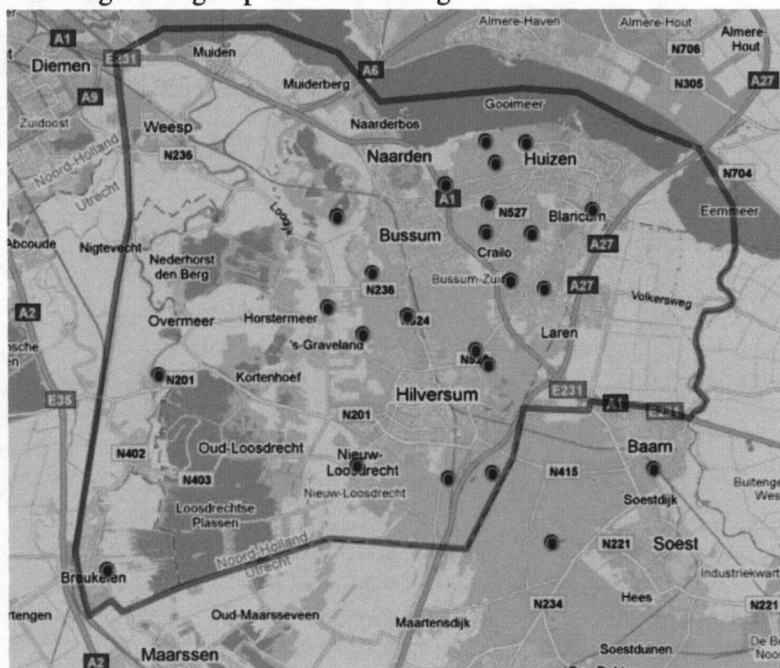
combineert, ging het om 43 kilometerhokken, alsof er niets veranderd is.

Groene specht

Foto: Mark Eising

In 1971 (1) werd de groene specht in het Gooi op 50 paren getaxeerd en in 1987 (4) op 45 (à 50) paren; in 1990 (5) op 45, en door de Vogelwerkgroep in 1993 op zeg 35 (3). In de inventarisatieatlas van de Noord-Hollandse broedvogels van 2010 (6) kwam men op 30 kilometerhokken. Die kun je dus vergelijken met onze waarnemingen voor zover in de broedtijd gedaan; en die besloegen 24 hokken (Figuur 1). Dit alles lijkt wel op een al vele jaren ongeveer constant teruglopend patroon; maar gelukkig is er toch nog steeds een hoge dichtheid in het Gooi.

Figuur 1. Territoria van de groene specht in 2011

In de broedtijd werd de groene specht gehoord in de noordflank (Eukenberg, Oud Naarden, Sint Michael, Flevorama); rond Oud Bussem, Vliegheide, Bikbergen, Craillse Bos; bij de Woensberg (Blaricum); in villatuinen bij Laren, Huizen en Blaricum en bij de Tafelberg en op Larenberg; aan de randen van Zuiderheide en Westerheide; in het Spanderswoud, op landgoederen in 's-Graveland (Schaep en Burgh, Boekesteijn, Schoonoord) en op Cruysbergen; in Laapersbos en Smithuysbos; en bij het landgoed in Nieuw Loosdrecht.

Vóór de broedtijd waren er daarnaast waarnemingen op Gooilust, bij de kazerne beneden het vliegveld Hilversum; Hoorneboeg en Einde Gooi (waar ze ook wel genesteld hebben).

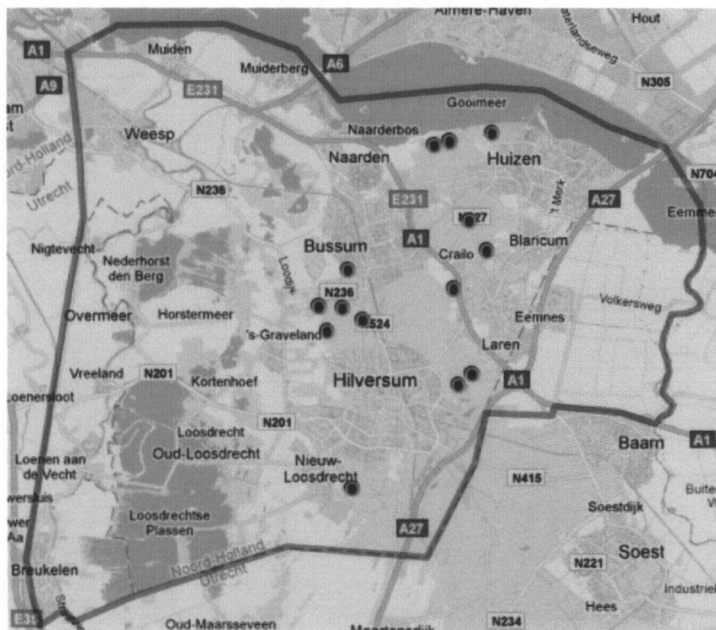
Daarna nog bij Limitische Heide, Laegieskamp, Naardermeer, Muiden, tuinen in Hilversum, Corversbos en Zonnestraal. Zoals gezegd, het zijn standvogels en buiten de broedtijd ook meestal wel in de nabijheid van hun territorium aan te treffen,

Landelijk is de groene specht eerst terugge-
lopen, maar zit nu weer in de lift; in het Gooi is
deze vogelsoort in het geheel niet zeldzaam en
dat dus al jaren. Een enigszins parkachtig
landschap zal ook wel gunstig zijn voor een
vogel die zich grotendeels op de grond met
mieren voedt. Iedere waarneming telt mee,
maar sommige verdienen commentaar.
Interessant was de volgende waarneming: de
groene specht “zat in het gras langs de weg en
spitte een mierennest open om 07.25 uur” (in
de berm van de Tafelbergweg, Laren). Er
waren namelijk weinig waarnemingen van een
specht die rustig op weidemieren aan het
foerageren was. 87% van de
vogelwerkgroepwaarnemingen was van een
roepende vogel. Wel werd dit jaar net als in
1993 vastgesteld dat onze heiden aantrekkelijk
zijn voor een groene specht; ze zoeken daar
kennelijk mieren.

Een bijzondere waarneming kwam uit
Nederhorst den Berg, namelijk uit het
kasteelpark. Het was 2 juni, dus net te laat voor
het vaststellen van een territorium, maar het
zou leuk zijn als de bossen van de Vecht ook
bevolkt blijken te zijn door groene spechten. Er
zitten immers ook boomklevers. Ook op
Gunterstein bij Breukelen werd een groene
specht gezien, Dat was op 21 maart. Trouwens,
het rapport van 1993 vroeg zich af hoe het
stond met Muiden en Muiderberg; welnu, in
2011 werd op 28 juli één exemplaar gehoord in
Muiden.

In het Spanderswoud in de broedtijd werd
slechts één waarneming gedaan in de broedtijd,
gelukkig wel begeleid door drie andere
verspreide waarnemingen van Waarneming.nl.
Dit terwijl er gelet op het aantal waarnemingen
van de zwarte specht wel degelijk mensen
waren die door het Spanderswoud fietsten!
Opmerkelijk zijn de waarnemingen van groene
spechten uit het natte gebied. Dat waren er drie
uit het Naardermeer: eind mei (!) bij de
vogelkijkhut aan de Bovenste Blik, twee
maanden later achter Stadzicht en op 9
augustus bij De Machine.

Zwarte specht

Zekere territoria van de zwarte specht in 2011

De zwarte specht werd pas in 1924
voor het eerst in de regio vastgesteld
(in Baarn) en was veertig jaar geleden
nog heel zeldzaam; in 1971 (Alleyn et
al. 1971) heette het dat er rond
Hilversum slechts zeven broedparen
zaten en verder ten noorden van
Hilversum geen. Zelfs in 1990
(Ruitenbeek et al.1990) werd deze
specht nog beschouwd als een
broedvogel die zich alleen ophield ten
zuiden van Hilversum. De huidige
sterke vestiging aan de noordflank zou
dan iets van de laatste 25 jaar zijn. In
het meest recente overzicht van
broedvogels staat de stand in het Gooi

van zeker, waarschijnlijke en mogelijke broedvogels op respectievelijk drie, acht en zes. Samen zijn
dit zeventien bezette kilometerhokken. In 2011 werden er door de Vogelwerkgroep en Waarneming.nl
samen tijdens de voor broedgevallen kritische periode in 21 hokken zwarte spechten vastgesteld!
Goed, noem ze allemaal 'mogelijk', maar het is toch een eersterangs uitslag, die mooi aansluit bij de
wat preciezere berekening van het aantal territoria hierboven (20 zekere broedgevallen plus enige
'mogelijke').

Waar de soort schaars is, zal de verspreiding per kilometerhok vaak samengaan met de territoria; maar waar de soort talrijk is, zoals bij ons in het Spanderswoud, werken de kilometerhokken onderschattend. Overigens trad er wel op wat men een 'waarnemereffect' noemt. Bij de Vogelwerkgroep waren er geen waarnemingen ten zuiden van Hilversum; gelukkig zijn ze daar wel gedaan en die kwamen binnen via Waarneming.nl.

In de broedtijd werd de zwarte specht gesignaleerd aan de noordflank (Oud Naarden, Eukenberg); bij De Beek en rond Bikberger bos, Oud Bussem, Noorderheide, Tafelbergheide; aan de randen van Westerheide en Zuiderheide en bij 't Bluk en bij het Laarder Waschmeer; geregeld in het Spanderswoud en bij de Snip; voorts op landgoederen in 's-Graveland (Bantam, Spanderswoud), op Zonnestraat, Einde Gooi en in het Cronebos. Vóór de broedtijd nog in Hilverbeek, daarna in tuinen in Hilversum, in het Laapersbos en op de Westerheide.

De zwarte specht komt dus in het hele Gooi voor, van Eukenberg tot Bosberg.

In 's-Graveland was een bekende plek weer bewoond. Van zwarte spechten is bekend dat ze soms enige jaren achtereen dezelfde nestholte gebruiken, maar ze hakken die ondertussen vaak weer wat beter uit. Die holtes fungeren trouwens ook vaak weer als slaaphol. Net iets meer dan 600 m naar het oosten vlogen ook geregeld zwarte spechten, wat op een ander territorium wijst. Verder werden er vrijwel geen nestholtes gemeld. De gemiddelde waarnemer heeft kennelijk geen interesse om

de zwarte specht te volgen en daardoor een nest te vinden. Dat lukt mij op de Veluwe meestal wel, maar daar zijn de terreinen veel groter, stuit je niet zo gauw op hekken en hoor je de dieren gemakkelijker door minder lawaai (Deuzeman & van Manen 2007). Zelf voel ik dat je een vogel pas kent als je hem bij het nest hebt gezien.

Laten we er in de toekomst bij andere vogelsoorten van het jaar op letten om van tevoren de dan geldende richtlijnen van de BMP-methode goed te bestuderen. Aan ieder kan worden gevraagd om gedurende de broedtijd in voorkomende gevallen na tien dagen nog eens terug te keren naar het terrein van een waarneming

Tenslotte

Deze beide grote spechten zijn voor hun voortbestaan afhankelijk van dikke, dus oude bomen. De conclusie van ons onderzoek moet zijn dat de groene specht wellicht iets achteruit is gegaan en de zwarte specht misschien een ietsje vooruit. Deze luid roepende en mooie vogels zijn een sieraad van het Gooi. Ze leveren met hun gehak veel goede huisvesting voor andere dieren en daar bij ook voor mijn hobbydieren, de boommarters. Toch zijn er niet veel boommarters in het Gooi. Lopende dieren ontmoeten her en der obstakels waar vogels gewoon over heen kunnen vliegen! Het was in het Cronebos van Natuurmonumenten dat ik in 1995 twee nesten had van een groene en van een zwarte specht, in bijna naast elkaar gelegen bomen. Twee bomen verder huisde een martergezin. Voor zover ik weet zijn de spechtenjongen niettemin uitgevlogen!

Dankwoord

Niet alleen alle waarnemers (want ze zijn allen nodig) wil ik bedanken voor hun bijdrage. Ook Dirk Prop voor de enthousiaste digitale begeleiding, precies de richting die alleen maar intensiever zal worden in de toekomst. Tenslotte Dick Jonkers, de onuitputtelijke vraagbaak.

Literatuur

1. Alleyn, W.F., L.J.M. van den Bergh, S.J. Braaksma, Th. Ter Haar, D. A. Jonkers, H. N. Leys & J. van der Straaten 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum & Comp., Assen.
2. Deuzeman, S. & W. van Manen 2007. De broedvogels van boswachterij Ugchelen-Hoenderloo in 2007. SOVON-inventarisatie-rapport 2007/30.
3. Jonkers, D.A. Groene spechten (*Picus viridis*) in 1993 in het Gooi. 1993. De Korhaan 28 (3): 69-72.
4. Jonkers, D.A., R.A. Koele & J. Taapken, 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Avifauna van het Gooi, de Vechtstreek en de Eemvelden. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.
5. Ruitenbeek, W., Scharringa, C.J.G. & P.J. Zomerdijs (redactie) 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen, Assendelft.
6. Scharringa, G.J.G., W. Ruitenbeek & P. J. Zomerdijs 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN).